

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

PRINCIPLES OF STATE POLICY IN THE FIELD OF LAW ENFORCEMENT

Важливою складовою формування та реалізації державної політики в сфері правоохоронної діяльності є обґрунтування предметно-об'єктного поля та порядку формування державної політики для забезпечення відповідності правоохоронної діяльності встановленим принципам. Зазначені питання актуалізуються в умовах реформування державного управління та правоохоронної діяльності, трансформації суспільства, глобалізаційних викликів та зміни акцентів в соціальному управлінні суспільними процесами. В цьому контексті важливим є аналіз принципів правоохоронної діяльності та визначення напрямів їх забезпечення через реалізацію механізмів державного управління в даній сфері. На сьогоднішній день немає єдиного та чіткого підходу як до структури, так і змісту даних принципів. Це обумовлено в першу чергу тим, що правоохоронна діяльність знаходиться на перетині юридичних наук та наук про цивільну та державну безпеку. Крім того, правоохоронна діяльність є досить мінливою до державних режимів, що також визначають напрями формування принципів. Серед науковців не існує єдиної думки щодо складу принципів правоохоронної діяльності. В ході нашого дослідження, нами були виділені загальні та спеціальні принципи державної політики в сфері правоохоронної діяльності. В статті запропоновано, що загальні принципи правоохоронної діяльності мають враховувати властивості та ознаки правоохоронної діяльності її мету, завдання, об'єкт та предмет. Дані принципи слід розглядати як такі, що характеризують правоохоронну діяльність як функцію держави та інструмент державного управління. В свою чергу спеціальні принципи правоохоронної діяльності мають визначатися специфікою діяльності конкретного правоохоронного органу, особливо, якщо їх поділ відбувається за специфічною сферою суспільного життя. В результаті проведеного аналізу, нами було визначено напрями формування та застосування принципів правоохоронної діяльності та згруповано їх за наступними напрямками: загальні соціально-орієнтовані принципи правоохоронної системи; загальні принципи, що характеризують властивості правоохоронної діяльності.

Ключові слова: державна політика, правоохоронна діяльність, державна політика в сфері правоохоронної діяльності, принципи державної політики в сфері правоохоронної

діяльності, загальні принципи правоохоронної діяльності, спеціальні принципи правоохоронної діяльності.

An important component of the formation and implementation of state policy in the field of law enforcement is the justification of the subject-object field and the order of formation of state policy to ensure compliance with law enforcement principles. These issues are relevant in the context of public administration and law enforcement reform, transformation of society, globalization challenges and changes in the emphasis on social management of social processes. In this context, it is important to analyze the principles of law enforcement and identify areas for their provision through the implementation of public administration mechanisms in this area. To date, there is no single and clear approach to both the structure and content of these principles. This is primarily due to the fact that law enforcement is at the intersection of legal sciences and sciences of civil and state security. In addition, law enforcement is quite variable to state regimes, which also determine the directions of formation of principles. There is no consensus among scientists on the composition of the principles of law enforcement. In the course of our research, we identified general and special principles of state policy in the field of law enforcement. The article suggests that the general principles of law enforcement should take into account the properties and characteristics of law enforcement, its purpose, objectives, object and subject. These principles should be considered as those that characterize law enforcement as a function of the state and a tool of public administration. In turn, the special principles of law enforcement should be determined by the specifics of the activities of a particular law enforcement agency, especially if their division occurs in a specific area of public life. As a result of the analysis, we identified the directions of formation and application of the principles of law enforcement and grouped them in the following areas: general socially-oriented principles of the law enforcement system; general principles that characterize the properties of law enforcement. **Key words:** state policy, law enforcement, state policy in the field of law enforcement, principles of state policy in the field of law enforcement, general principles of law enforcement, special principles of law enforcement.

УДК 351.74

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2020-16-27>

Євдокимов В.В.

д.е.н., професор, професор кафедри економічної безпеки, публічного управління та адміністрування Державний університет «Житомирська політехніка»

Постановка проблеми. Розглядати питання лише принципів державної політики в сфері правоохоронної діяльності є недоцільним із наступних причин:

– по-перше, принципи державної політики мають бути єдиними, та не залежати від сфер реалізації державно-управлінських рішень;

– по-друге, державна політика в окремій сфері має забезпечити відповідність даної сфери загальним та специфічним принципам.

Саме тому є потреба в обґрунтуванні напрямів державної політики, що забезпечать відповідність правоохоронної діяльності певним принципам.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Окреслене питання розглядалося в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: А. Кучук, А. Комзюк, А.В. Лапкін Ю.А. Ведерніков, В.К. Шкарупа, В.П. Карпунчев, В.Г. Фатхутдінова, В.М. Дубінчака, С.Ф. Денисюк, І. Самощенко, С.М. Гусаров, В.Ю. Шильник, В.М. Осадчий, Ю.С. Шемшученко, А.Б. Сахаров, О.М. Бандурко, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк, І.В. Солов'євич, В.В. Дума, О.В. Негодченко, О.В. Тюріна, В.Є. Студенікин та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми: питання напрямів державної політики, що забезпечать відповідність правоохоронної діяльності певним принципам залишається відкритим.

Мета статті – дослідити напрями державної політики, що забезпечать відповідність правоохоронної діяльності певним принципам.

Викладення основного матеріалу. «Принципи правоохоронної діяльності – це об'єктивно властиві цьому виду суспільної діяльності відправні засади, незаперечні вимоги, як ставляться перед суб'єктами здійснення правової охорони, що виражають найважливіші закономірності цього типу відносин і відрізняються універсальністю, вищою імперативністю, загальною значимістю та стабільністю. Проте потрібно пам'ятати, що принципи правоохоронної діяльності – це не готові інструкції, а тим більше – не універсальні правила, керуючись якими правоохоронці могли б автоматично досягти високих результатів. Вони не замінюють не спеціальні знання, ні досвід, ні майстерність» [1].

В науковій літературі відсутні єдині підходи до складу принципів правоохоронної діяльності.

Тацій В.Я. пропонує виділяти наступні принципи правоохоронної діяльності.

- 1) верховенства права;
- 2) законності;
- 3) визнання людини найвищою соціальною цінністю;
- 4) пріоритетності її природних прав;
- 5) забезпечення прав і свобод людини як основного обов'язку правової демократичної держави, її правоохоронних органів;
- 6) права громадян на захист своїх прав;
- 7) відновлення прав потерпілого від злочину, підвищення ролі громадських правозахисних організацій та участі їх у формуванні державної правової політики;
- 8) забезпечення через демократичні процедури контролю за здійсненням державними органами своїх повноважень;

9) відповідності законодавства з прав людини міжнародним нормам і стандартам тощо [2, с. 3].

Гриценко В.Г. [3] наводить загальний перелік принципів правоохоронної діяльності:

- гуманізм;
- демократизм;
- соціальна справедливість;
- верховенство права;
- законність;
- добропорядність громадян;
- рівність усіх перед законом;
- гласність;
- взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, населенням;
- професіоналізм і компетентність;
- незалежність суб'єктів правоохоронної діяльності [3].

Скакун О.Ф. [4] наводить ідентичний перелік принципів правоохоронної діяльності:

- гуманізм;
- демократизм;
- соціальна справедливість;
- верховенство права;
- законність;
- добропорядність громадян;
- рівність усіх перед законом;
- гласність;
- взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, населенням;
- професіоналізм і компетентність;
- незалежність суб'єктів правоохоронної діяльності.

Ківалов С. В. пропонує виділяти загальносоціальні принципи правоохоронної системи до яких відносить:

- гуманізму, який передбачає визнання самоцінності людини, її життя, честі та гідності;
- юридичної рівності, виявляється в забезпеченні однакових для усіх умов здійснення власної свободи;
- демократизму, проявляється в реалізації вираження волі народу через правоохоронну систему;
- справедливості, тобто здатності правоохоронної системи захищати суспільні, політичні, економічні та інші інтереси різних груп суспільства [5]

Гусарев С.Д. [6], досліджуючи проблеми юридичної деонтології вважає, що правоохоронна система має відповідати сукупності наступним принципам:

- принцип гласності;
- принцип взаємодії з органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, населенням;

– принцип незалежності суб'єктів правоохоронної діяльності [6].

Григоренко І.А. [7] наголошує на необхідності групування принципів правоохоронної діяльності за двома видами, що характеризують правоохоронну діяльність як функцію державного управління:

1) загальносоціальні (гуманізм, демократизм, соціальна справедливість);

2) спеціальні (верховенство права; законність; добропорядність громадян; рівність усіх перед законом; гласність; взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, населенням; професіоналізм і компетентність; незалежність суб'єктів правоохоронної діяльності) [6].

Вітчизняний дослідник В. Волоско пропонує поділ принципів правоохоронної діяльності на 2 подібні групи:

«1) загальносоціальні, що визначаються рівнем розвитку суспільства: До них належать принципи гуманізму, соціальної справедливості, рівності всіх перед законом;

2) спеціальні – своєрідна система координат, у межах якої розвивається правоохоронна діяльність. Цю групу становлять принципи верховенства права, законності, законслухняності громадян, гласності, взаємодії з органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, населенням, професіоналізму та компетентності, незалежності суб'єктів правоохорони тощо» [1].

Вітчизняний вчений Мельничук С.М. вважає, що «систему принципів правоохоронної правозастосовної діяльності складають принципи серед яких:

– законність та верховенство права – діяльність відбувається у відповідності з Конституцією України, міжнародними правовими актами, ратифікованими у встановленому порядку, законами, нормативно-правовими актами Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, профільних міністерств та відомств. Застосування заходів державного примусу для реалізації обов'язків та прав суб'єктами цієї діяльності припустимо тільки у випадках та у порядку, передбаченому законом;

– справедливість. Справедливість означає передусім недискримінаційний підхід, неупередженість. Забезпечення справедливості має вирішальне значення для забезпечення конституційного принципу верховенства права в Україні. Одним із виявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші

соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства;

– дотримання прав і свобод фізичних та юридичних осіб. Діяльність відбувається на підставі дотримання прав та свобод людини, її законних інтересів, поваги до їхньої гідності;

– відкритість та прозорість. Діяльність здійснюється на засадах відкритості та прозорості в межах, визначених законами України.

– політична нейтральність;

– безперервність;

– забезпечення суспільної довіри на засадах партнерства» [8].

Білас А.І. [9] дещо видозмінює зміст вище вказаних груп принципів правоохоронної діяльності:

«1) загальні (загальносоціальні чи загально-носупільні), (гуманізм, демократизм, свобода, соціальна справедливість тощо). Іноді до цієї групи включають соціально-економічні, політичні, ідеологічні, релігійні, естетичні та інші принципи;

2) спеціальні: – принцип законності; – принцип визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю; – принцип гарантування прав і свобод людини, відповідальності держави перед людиною; – принцип рівності усіх перед законом; – принцип гласності; – принцип взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, населенням; – принцип професіоналізму і компетентності; – принцип незалежності суб'єктів правоохоронної діяльності; – принцип неприпустимості зворотної дії правових актів в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи; – принцип презумпції невинуватості особи, доки її вина не буде доведена в законному порядку і встановлена обвинувальним вироком суду; – принцип неможливості подвійного притягнення до юридичної відповідальності одного виду за одне і те ж правопорушення та інші» [9].

Таким чином, визначивши сукупність принципів, яким має відповідати правоохоронна діяльність, можна зробити висновок про відсутність єдиного та чіткого підходу як до структури так і змісту даних принципів. Вважаємо, що на сучасному етапі є потреба у виділенні як загальних, так і спеціальних принципів правоохоронної діяльності. В свою чергу загальні принципи правоохоронної діяльності мають враховувати властивості та ознаки правоохоронної діяльності, її мету, завдання, об'єкт та предмет. Дані принципи характеризують пра-

Характеристика загальних принципів правоохоронної діяльності та напрями їх забезпечення через механізми державної політики

Принцип	Характеристика державної політики
<i>Загальні соціально-орієнтовані принципи правоохоронної системи</i>	
Людиноцентризму	Правоохоронна діяльність є особливою сферою державного управління, що направлена на забезпечення як безпеки держави, так і безпеки окремого громадянина. Державна політика в сфері правоохоронної діяльності має забезпечити механізм реалізації правоохоронної функції, що орієнтований на забезпечення інтересів як окремої людини, так і суспільства в цілому, а при прийнятті державно-управлінських рішень враховувати в першу чергу інтереси громадян
Право на захист свої прав	Кожній людині гарантується право на захист свої прав, що гарантовані конституцією. В свою чергу державно-управлінські рішення щодо правоохоронної діяльності мають бути направлені на формування її ієрархічної та змістовної структури, що забезпечить гарантію виконання даного принципу
Гуманізму	Сутність даного принцип полягає в тому, що система правоохоронної діяльності має бути побудована таким чином, щоб забезпечити виконання найвищої цінності, а саме людського життя. Тобто, з одного боку державна політика в сфері правоохоронної діяльності має сформувати таку сукупність механізмів, щоб забезпечити безпеку життя населення, а з іншого реалізація даних механізмів не повинна призвести до жертв серед правоохоронців. Це означає, що держава має в повній мірі забезпечити матеріальні, духовні та інші потреби суб'єктів реалізації правоохоронної функції
Верховенства права	При формуванні системи правоохоронних органів та реалізації їх основної діяльності, а саме забезпечення громадського порядку, особистої та державної безпеки, є потреба в їх правовому регулюванні, яке з одного боку обмежить права правоохоронців, а з іншого права громадян для досягнення суспільних цілей та врегулювання інтересів громадян в межах правового поля, що діє на території держави
Справедливості	Справедливість в правоохоронній діяльності проявляється із двох сторін, а саме: по-перше, забезпечення справедливості як завдання правоохоронної діяльності; по-друге, забезпечення справедливості при реалізації правоохоронних дій. В першому випадку державна політика має сформувати комплекс заходів щодо реалізації правоохоронної функції як основи забезпечення справедливості в суспільстві через урегулювання конфлікту інтересів.
Рівності	Рівність проявляється в наступних аспектах правоохоронної діяльності: по-перше, при організації діяльності правоохоронних органів має забезпечуватися справедливість усіх учасників правоохоронного процесу (наприклад, конкурсний відбір персоналу правоохоронного органу); по-друге, при виконання службових обов'язків, правоохоронці мають забезпечити рівність усіх громадян
Законності	При формуванні державної політики, державно-управлінські рішення щодо розвитку правоохоронної системи мають забезпечити законність її функціонування в цілому та окремих правоохоронних органів зокрема. Крім того, усі правоохоронні заходи мають бути направлені на забезпечення законності як основи громадського порядку та складової державної безпеки
Демократизму	Демократизм проявляється як напрям діяльності правоохоронного органу, так і власне має проявлятися в управлінні правоохоронною системою та правоохоронним органом зокрема. Так, є потреба в забезпеченні прозорих процедур діяльності органів правопорядку та оцінки їх результативності
Забезпечення суспільної довіри	Державна політика має забезпечити такий розвиток правоохоронної системи держави, що дозволить встановити високий рівень довіри до правоохоронних органів. Вагоме значення в даному контексті матимуть антикорупційні заходи. В контексті діяльності правоохоронних органів вагоме значення набудатиме функціонування служб внутрішньої безпеки
<i>Загальні принципи, що характеризують властивості правоохоронної діяльності</i>	
Гласності	Важливим механізмом державної політики та власне правоохоронної діяльності виступає інформаційний, зокрема налагодження інформаційно-комунікаційних зв'язків із громадськістю. В сучасних умовах все більшої актуальності набуває громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів
Взаємодії	Для ефективної роботи правоохоронної системи є потреба в формуванні взаємодії між правоохоронними органами, правоохоронними органами та органами державного управління, правоохоронними органами та місцевим самоврядуванням, правоохоронними органами та громадськістю. В контексті зазначеного при формуванні державної політики в сфері правоохоронної діяльності є необхідність розробки інформаційно-комунікаційного механізму
Професіоналізму	При формуванні кадрового потенціалу правоохоронного органу необхідно в першу чергу орієнтувати на професіоналізм правоохоронців
Компетентності	Система державного управління правоохоронними органами має базуватися на компетентностному підході. Відповідно в контексті зазначеного є потреба в розвитку освітнього механізму як важливої складової забезпечення кадрового потенціалу
Незалежності	Принцип незалежності проявляється в двох напрямках: по-перше, незалежність правоохоронного органу від місцевої влади та органів державного управління; по-друге, незалежність та об'єктивність власне правоохоронців в своїй професійній діяльності
Аполітичності	При формуванні державної політики в сфері правоохоронної діяльності та власне в управлінні окремим правоохоронним органом необхідно забезпечити повну незалежність правоохоронної системи від політичних сил та політичної волі. Це можливо через визначення політичних та неполітичних посад, а формування останніх має відбуватися на конкурсній основі та із заключенням строкового контракту з можливістю пролонгації
Безперервності	Система управління правоохоронним органом має відбуватися безперервно із збереженням інституційної пам'яті органу. Це можливе в контексті забезпечення виконання вище представлених принципів, а саме аполітичності та незалежності

воохоронну діяльність як функцію держави та інструмент державного управління.

Спеціальні принципи правоохоронної діяльності мають визначатися специфікою діяльності конкретного правоохоронного органу, особливо, якщо їх поділ відбувається за специфічною сферою суспільного життя. Наприклад, спеціальні принципи будуть різними для Національного антикорупційного бюро, Державного бюро розслідувань, Державного бюро економічної безпеки, Національної поліції, Служб безпеки України.

Відповідно в контексті даного дослідження пропонуємо визначати наступні загальні принципи правоохоронної діяльності та напрями державної політики щодо їх забезпечення (табл. 1).

Висновки. Отже нами виділено дві групи загальних принципів, а саме:

1. Загальні соціально-орієнтовані принципи правоохоронної системи: людиноцентризму, право на захист свої прав, гуманізму, верховенства права, справедливості, рівності, законності, демократизму, забезпечення суспільної довіри;

2. Загальні принципи, що характеризують властивості правоохоронної діяльності: гласності, взаємодії, професіоналізму, компетентності, незалежності, аполітичності, безперервності.

За кожним принципом визначено зміст та надано характеристику напрямам державної політики щодо їх забезпечення. Що стосується спеціальних принципів правоохоронної діяльності, вважаємо за необхідне їх окреслити в контексті формування інституційного середовища діяльності правоохоронних органів.

Таким чином, на основі проведеного дослідження нами обґрунтовано вихідні положення державної політики в сфері правоохоронної діяльності, що полягають в тому, що було визначено напрями формування та застосування принципів правоохоронної діяльності, які згруповано за наступними напрямками: загальні соціально-орієнтовані принципи пра-

воохоронної системи; загальні принципи, що характеризують властивості правоохоронної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волоско В. В. Демократичні принципи діяльності органів внутрішніх справ. Демократичне врядування. 2008. № 2. С. 1–8. URL: http://vivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik2/fail/Volosko.pdf.
2. Тацій В. Я. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини – головний конституційний обов'язок демократичної, правової, соціальної держави. Вісник Академії правових наук України. 2000. № 4 (23). С. 3–19.
3. Гриценко В. Г. Принципи правоохоронної системи / В. Г. Гриценко // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 462–465 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_3_78.pdf
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підручник] / О. Ф. Скакун. – Харків : Консум, 2001. – 656 с. URL: http://www.dut.edu.ua/uploads/l_948_39072050.pdf
5. Ківалов С. В. Адміністративне право України : навч. посібн. / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла-Тіунова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». 6-е вид. Ё Одеса : Фенікс, 2012. 399 с.
6. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (основи юридичної діяльності: теоретичні і деонтологічні аспекти) / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – К : Національна академія внутрішніх справ України, 2000.
7. Григоренко І. А. Принципи правоохоронної (поліцейської) діяльності в Україні та Німеччині / І. А. Григоренко // Наше право. - 2013. - № 7. - С. 24-30. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2013_7_6.
8. Мельничук С.М. Принципи правоохоронної правозастосовної діяльності здійснення функцій держави: проблеми виокремлення. Юридична наука та практика: виклики сучасності: матеріали Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція» (Київ, 17 вересня 2015 р.). К.: «Центр учбової літератури», 2015. С. 46-49.
9. Білас А.І. «Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження». Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1740/dysertaciyanazdobuttyanaukovogostupenyakandydatayurydychnyhnaukbilasai.pdf>).